

ПРОФЕСІЙНА ІДЕНТИЧНІСТЬ У КОНТЕКСТІ ПОСТМОДЕРНІЗМУ

кандидат психологічних наук, Зливков В. Л.

Інститут психології імені Г. С. Костюка НАПН України, Україна, м. Київ

Дана стаття присвячена аналізу сучасного ідентифікаційного дискурсу, зокрема аспектів професійної ідентичності у контексті традицій постмодернізму. Окреслено особливості трансформації професійної ідентичності у сучасних умовах. Визначено напрямки подальшої розробки даної проблеми у психології та інших соціономічних науках.

Ключові слова: ідентичність, професійна ідентичність, постмодернізм.

Зливков В. Л. Профессиональная идентичность в контексте постмодернизма / Институт психологии имени Г. С. Костюка НАПН Украины, Украина, г. Киев

Стаття посвящена аналізу сучасного ідентифікаційного дискурсу, в частині аспектів професійної ідентичності в контексті традицій постмодернізму. Определены особенности трансформации профессиональной идентичности в современных условиях. Проанализированы направления дальнейшей разработки данной проблемы в психологии и других соционимических науках.

Ключевые слова: идентичность, профессиональная идентичность, постмодернизм.

Zlivkov V. L. Professional identity in the context postmodernism / Institute of Psychology, G. S. Kostyuk NAPS of Ukraine, Kiev, Ukraine

This article analyzes the discourse of modern identification, in particular aspects of professional identity in the context of traditions of postmodernism. The features of the transformation of professional identity in the modern world. Analyzed the future development of this problem in psychology and other sciences socionomic.

Key words: identity, professional identity, postmodernism.

Вступ.

Ідентичність вивчається у тих контекстах, де вона найбільш очевидним чином змінюється і стає цікавим аспектом дослідження. До цих контекстів відносяться соціальна сфера, відповідно до змін якої міняється ідентичність; соціальні мережі в Інтернеті, нові типи спільнот, проблема ідентичності яких відірвана від історичного коріння і традиційних цінностей; етноси та нації, стрімке самоствердження яких призводить до суттєвих зрушень в ідентичності етнонаціональних спільнот. На думку Н.Н.Федотової, ідентичність може приймати сакральний характер, оскільки «сенса себе» — це глибинна духовна характеристика, вироблена людиною, групою або суспільством в боротьбі із розпадом і дезінтегрованістю. При цьому у контексті вивчення ідентичності все більше уваги приділяється вивченню відмінностей, ніж інтегрованості.

Ідентифікаційний дискурс сьогодні пов'язує ідентичність з такими термінами як криза ідентичності, розмита, спутана, деформована, нестабільна ідентичність, дефіцитарність ідентичності тощо. По суті сучасний ідентифікаційний дискурс

репрезентує невизначений і ризикований соціальний світ, який змушує людей знаходитися у стані неперервного пошуку власного «Я».

Мета статті полягає у визначенні характерних особливостей розвитку професійної ідентичності у просторі постмодернізму.

Виклад основного матеріалу статті. У контексті постмодернізму розглядає ідентичність російський філософ І. В. Довгальова. На її думку, ідентичність – це послідовність психічного життя людини, її самототожність із певним визнаним зразком, що виникає в соціальних інтеракціях як різний вияв. Ідентичність відображає усвідомлені, але і неререфлексивні, нераціональні механізми самовизначення. Можливість зміни ідентичності пов'язана з адаптаційною практикою, з використанням захисних механізмів і стратегій. По суті, ідентичність – це динамічна структура, яка розвивається через подолання криз. «Криза ідентичності» грає позитивно впливає на розвиток особистості і отримання нової ідентичності в ситуації соціальної невизначеності [2].

І. В. Довгальова стверджує, що у мінливому світі принципово неможлива стабільна соціальна ідентичність. «Криза ідентичності», відмирання старих і становлення нових ідентичностей супроводжують соціум, що трансформується, і є нормальним станом індивідів, які змушені змінювати свої цінності та настановлення в просторі «Я-ми-вони». Умови сучасного суспільства зумовлюють кризову ідентичність, яка виражається в проблемі збереження різних образів Я, в порушенні зв'язків між різними Я-образами. Конструювання віртуальної, мережевої ідентичності спричинене формуванням нових Я-образів, другорядної ідентифікації, прагненням до ескапізму як іманентної характеристики сьогодення.

Натепер у філософських, культурологічних, соціально-психологічних, педагогічних концептуальних підходах поняття «ідентичність» трактується неоднозначно, що призводить до термінологічної невизначеності і створює труднощі для досліджень в гуманітарних галузях знань. Звідси, на думку С. А. Баклушинського і Е. П. Белінської, жодне з психологічних понять не страждає такою невизначеністю, як поняття ідентичності [1].

Вивчаючи онтологічний аспект ідентичності, російський філософ О. І. Шафостов зазначає, що сьогодення є не одновимірною, а множинною реальністю, в якому ідентичність спрямована не на ототожнення людини із соціумом, а на упорядкування усіх реальностей, в яких розгортається її буття [3].

Однією із найбільш системних і всеосяжних теорій ідентичності в сучасній американській соціологічній думці визнана теорія Р. Баумайстера (R. Baumeister). Головною заслугою автора стає створення цілісної історичної перспективи становлення соціального і культурного феномена ідентичності, починаючи з епохи середньовіччя до наших днів. На величезному історичному матеріалі соціолог виявляє соціальні, економічні, релігійні, філософські і культурні основи для появи і розвитку ідентичності, як реального соціального явища, так і поняття.

Однією з найбільш змістовних концепцій з проблеми ролі ідентичності у сучасній культурі є теорія британського соціолога Е. Гідденса (A.Giddens). Він продовжує дослідження ідентичності не просто як психологічної проблеми, а як проблеми сучасного глобального світу і історії в цілому. Зазначимо, що Е. Гідденс був супротивником більшості постструктуралістських і постмодерністських

теорій, вважаючи, що вони стверджують нездатність сучасної людини знайти свою ідентичність.

У своїй роботі «Modernity and Self-Identity. Self and Society in the Late Modern Age» (1991) Е. Гідденс прагне показати ідентичність і самідентичність як явища сучасної культури. При цьому модерн – це контекст, який породжує самоідентичність. Для Е. Гідденса теоретичним моментом появи феномена ідентичності стає перехід від традиційного суспільства до постмодерного: чим менше традицій стає у суспільстві, тим більшою мірою повсякденне соціальне життя будується виходячи з із глобальних і локальних суперечностей, а індивіди змушені обирати свої життєві шляхи різноманіття перспектив. За визначенням Е. Гідденса, ідентичність – це континуальність у просторі та часі, а самоідентичність – це континуальність, яка рефлексивно інтерпретується людиною. Ідентичність і самоідентичність не виникають у процесі діяльності, а створюються та підтримуються у рефлексивній активності повсякденного життя. Ознаками «нормальної» самоідентичності за Е. Гідденсом є біографічна континуальність, довірливі стосунки, які склалися ще з дитинства, здатність до цілісної діяльності; самоідентичність, це, передусім – онтологічна безпека, на якій базується наступний важливий компонент ідентичності – життєва політика або самоактуалізація. Структура ідентичності за Е.Гідденсом виглядає як два полюси, на одному з яких знаходиться конформізм, а на іншому – орієнтація лише на себе. На його думку, для сучасної ідентичності характерні наступні дилеми: уніфікація-фрагментація, безпорадність-оволодіння, авторитарність-невизначеність, орієнтація на власні потреби-ринкова орієнтація. На кожному із цих рівнів можливі патологічні форми розвитку: традиціоналізм-конформізм, всемогутність – відчуження, догматизм - радикальний сумнів, нарцисизм – повнерозчинення в світі товарів.

Глобалізація, на думку Е. Гідденса, підсилює процеси фрагментації, різноманіття можливостей самовизначення у відсутність авторитетів і стандартизовану квазіринкову поведінку, водночас на рівні локальної ідентичності спостерігається уніфікація, скорочення можливостей, віра в авторитети і переважання індивідуального досвіду. Якщо ідентичність дозволяє індивідові оцінити ступінь власної належності до певної соціальної групи чи спільноти, то сам процес такого оцінювання стає можливим завдяки самоідентифікації – особистісній активності, спрямованій на усвідомлення індивідом своєї соціальної сутності, зокрема й у професійному вимірі «Самоідентифікація становить психологічний механізм становлення і зміни ідентичності особистості».

Складнощі у розумінні власної ідентичності на індивідуальному і на соціокультурному рівні характерні для епохи глобалізації, при цьому американський політолог С. Хантінгтон (S. Huntington) визначає самоідентичність як «зміст себе». Він стверджує, що екстремальні соціальні ситуації можуть зруйнувати ідентичність або різко змінити її; при цьому ідентичність визначається кожною людиною самостійно, хоча й є продуктом взаємодії людини з іншими. Таким чином ідентичності ситуативні, виявляються при потраплянні в нове середовище, до якого необхідно пристосуватися, наприклад, життя за кордоном, в інорелігійному середовищі тощо [4].

На думку англійського соціолога З. Баумана (Z. Bauman) у модернізмі проблема ідентичності полягала у тому як створити та зберегти її сталою та міцною, у постмодерні вона трансформувалася і зосередилася на тому, як уникнути фіксації ідентичності і зберегти свободу. Свобода, на думку З.Баумана, не є властивістю чи досягненням людини, а є соціальним відношенням, яке пов'язує її із іншими людьми, соціальними інститутами та суспільством в цілому. Згідно із З. Бауманом, ідентичність стає призмою, через яку розглядаються, оцінюються і вивчаються багато важливих рис сучасного життя. Вільний індивід сучасності - це «протеїчна людина», тобто людина, яка одночасно недо-соціалізована і надто-соціалізована. Тому ідентичність потрібно постійно обговорювати, пристосовувати, конструювати без сподівання на її завершеність і цілісність [3].

Типовою для сучасного етапу трансформації суспільства стає особистість професіонала, яка змінюючись створює свій внутрішній світ і норми соціальної взаємодії. Головна відмінність таких фахівців в порівнянні з їх попередниками кінця 20-го сторіччя - готовність до самостійної смислової інтерпретації соціальної дійсності.

Професійна діяльність важлива і складна галузь функціонування сучасної людини, виконання якої зумовлює виникнення численних цілей та рівнів ідентифікації. У теоріях соціальної та рольової ідентичності стверджується, що людина може одночасно бути членом різних груп і виконувати різні соціальні ролі, а рівень складності ідентичності залежить від суб'єктивного структурування людиною сприймання своїх професійних ролей і членства у професійних групах.

За визначенням авторів питальника (Холланд, Daiger і Power), професійна ідентичність – це усвідомлення власних цілей інтересів та талантів, вона відображає професійну ситуацію досліджуваного та є частиною комплексної методики My Vocational Situation; Holland, Gottfredson & Power. Нерідко поняття професійної ідентичності у психодіагностичних методиках зводиться до професійних переваг (Vocational Preference, Holland), орієнтованості на кар'єру (Career Concerns, Super, Thompson & Lindeman), професійної відповідності та конгруентності (Vocational correspondence & congruence, Dawis & Lofquist) [1].

Висновки. Таким чином, професійна ідентичність визначається як узагальнююче поняття, що інтегрує в собі структурні елементи особистісної і соціальної ідентичності, складову самосвідомості, підсумки щодо професійного самовизначення, прийняття, самоприйняття особистості з точки зору ефективності її взаємодії з навколишнім світом, що передбачає триєдине ставлення: до себе як до професіонала; до засвоєної професії; до професійної спільноти.

Література:

1. Белинская Е. П. Идентичность личности в условиях социальных изменений: Автореф. дис. докт. психол. наук: 19.00.13 / Е. П. Белинская . - М.: МГУ, 2006. - 50 с.
2. Довгалёва И. В. Идентификационный дискурс о социальной ситуации человека / И. В. Довгалёва // Известия РГПУ им. А. И. Герцена. 2010. - №120. – С.86 – 91

3. Шафостов А. И. Вера как условие самоидентификации / А. И. Шафоростов; Федер. агентство по образованию, Иркут. гос. техн. ун-т. - Иркутск: Изд-во Иркутского гос. технического ун-та, 2007. - 247 с.

4. Bauman Z. *From Pilgrim to Tourist - or a Short History of Identity* / Z. Bauman // *Questions of Cultural Identity*. - London, 2000. - P. 18-35.

References:

1. Belynskaya E. P. *Ydentychnost' lychnosty v uslovyakh sotsyal'nykh yzmenenyy: Avtoref. dys. dokt. psikholog. nauk: 19.00.13* / E. P. Belynskaya . - M.: MHU, 2006. - 50 s.

2. Dovhalëva Y. V. *Ydentyfikatsionnyy diskurs o sotsyal'noy situatsii cheloveka* / Y. V. Dovhalëva // *Yzvestiya RHPU im. A. Y. Hertsena*. 2010. - № 120. – S.86 – 91

3. Shafostov A. Y. *Vera kak usloviye samoydentyfikatsii* / A. Y. Shaforostov; Feder. ahentstvo po obrazovaniyu, Yrkut. gos. tekhn. un-t. - Yrkutsk: Yzd-vo 4. Yrkutskoho gos. tekhnicheskoho un-ta, 2007. - 247 s.

4. Bauman Z. *From Pilgrim to Tourist - or a Short History of Identity* / Z. Bauman // *Questions of Cultural Identity*. - London, 2000. - P. 18-35.